

Az ő „duna-völgyi párbeszédének” — akárcsak eszmerendszerének általában is — a nemzetiségi létezés adta meg értelmét. „Ma már teljes a kép — írta 1936-ban — a Szudétáktól a Balkánig megismertem három ország népét, lenn a gyökerekben, a mélyben, ahol a nemzetek sorsa ellentmondás, gyűlölet, vita, kölcsönös fenntartások és előítéletek nélkül találkozik...” Népismereti igény és a szocializmus eszméje adják ennek a szemléletnek az alapját, s lehetett-e más programja, mint a harc „minden nemzetiségi és szociális reakció ellen” a forradalmi, a „haladó cseh, szlovák, német, ukrán, zsidó, román, szerb, horvát és szlovén új nemzedékkel” együtt. Gyakorlati, tudományos és politikai vonatkozásai egyaránt kirajzolódnak közírásában ennek a „duna-völgyi párbeszédnek”. Harc a nemzeti egyoldalúságok ellen tudományban és az élet mindennapjaiban, s együttes harc a Kelet-Európát fenyegető fasiszta veszéllyel szemben — sajátos jellegét ez adja Balogh Edgár programjának. S nem véletlenül. Az ő szerkesztésében jelenik meg magyar nyelven a *Barnakönyv Hitler Németországáról és a lipcsei pörről* még 1934-ben antifaszizmusának bizonyítékként. 1937-ben viszont már a kelet-európai népek egymásra utaltsága gondolatának a hirdetését vállalja, egy modern jakobinizmus lehetséges formáaként hirdetve: „A románság s a szlávok is agrárnépek, közös veszély fenyegeti őket a gyarmatosító nyugat-európai ipari népek felől...”

Balogh Edgár méltatói rendre közéletiségét hangsúlyozzák, Veres Péter egyenesen a „mozgalmi ember” prototípusának látja. Mi hadd hivatkozzunk közírásának maradandó gondolataira. Ezek mutatnak túl emberi szenvedélyének szép példáin is. A világot megérteni és megváltoztatni akaró ember gondolatai ezek az elmúlt ötven esztendő adott és egészen konkrét társadalmi-történelmi körülményei között.

BORI Imre

MINT AKI NAGYAPÓNAK SZÜLETETT

Majtényi Mihály: *Betűtánc*, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1975

„Nagy mesélőkedv szegődött mellém életem kezdetén, és ezt a mesélőkedvemet bontottam csak, ezzel alkottam mindig...” — vallja egy helyütt Majtényi Mihály, találóan határozva meg íróságának alapvető ismérvét, hiszen művének bármely tájára vetődünk is, mindenütt a műfaji követelményeken és törvényszerűségeken túláradó, azoknak határait elmosó mesére bukkanunk. Az alkatának leginkább megfelelő mesélés azonban korántsem olyan csodatevő elbeszélői mód, amely automatikusan azonos színvonalú műveket eredményezhet. Azokban az írásokban, ahol tudatosan irányított mesélőkedve már-már a spontaneitás érzetét kelti, háttérbe szo-

rulnak a szerkezeti fogyatékoságok, s egy irodalmunkban csak rá jellemző derűvel, közvetlenséggel köti le „hallgatósága” figyelmét, ahol viszont az elbeszélendő téma nem mozgósítja kellőképpen a képzeletét, nyelve veszít frissességéből, s a túlírt helyzeteket felsorakoztatva mű előre várt csattanóval vagy fakó anekdotával zárul. Ez a természetzerű kettőségi megfigyelhető publicisztikájában is, méghozzá fokozott mértékben. Az újságírói munka üteme ugyanis egyfelől még a legfáradhatatlanabb mesélőkedvet is alaposan próbára teszi, másfelől pedig a viszonylag jól ismert újságolvasók és rádióhallgatók közvetlenebbül befolyásolják az alkotót, mint ha a szépirodalom „fentebb” régióiban járva, egy feltételezett közönségnek vagy az értő holnapoknak ír. Egyéniségének konstáns összetevőiről nem kell ugyan lemondania, ám a cikk, karcolat vagy tárcia olvashatósága érdekében akarva-akaratlan olyan fogásokat kénytelen alkalmazni mégis, amelyek nemegyszer az újsággal egyidőben feledésbe taszítják írását.

S az újságírással, pontosabban a rendszeres újságnak írással járó nehézségeket Majtényi Mihály esetében csak növelte az, hogy témáit szinte kizárólag a mindennapok jelentéktelen, apró eseményeiből merítette, anélkül, hogy ezeknek szélesebb társadalmi háttérét is megrajzolta volna. Sohasem kapaszkodott aktualitásokba, sohasem pörlekedett az adott pillanat szemre szűrő ellentmondásainak túlhaladásáért, sohasem írt ún. angazsált publicisztikát, amely állásfoglalásra késztetőn lelkes híveket és lesben álló ellenfeleket szerzett már annyi szerzőnek. Nem volt kenere a vitatkozás, még az irodalmi perpatvarokba sem szólt bele, csak szemlélődött tünődően, s a senkit se megbántani belső parancsának engedelmeskedve, hol szelíd iróniával, hol mértéktartó érzelmességgel bolyongott a jelen és múlt perifériáján. Kétségkívül kockázatmentesebb ez az út, mint a publicisztika elszánt hadviselőié, bizonyos tekintetben azonban rögzesebb is, hiszen összehasonlíthatatlanul nehezebb, mondjuk, egy leszakadt gombról, lyukas szalmakalapról, nem működő villanycsengőről vagy ventilátorról értekezni, mint „jobbik” énjünkre hagyatkozva, az etikus fantázia zászlóit lobogtatni szüntelenül.

A *Betűtánc* tanúsága szerint Majtényi Mihály nagyon is tudatában volt a mesélése előtt tornyosuló akadályoknak, s éppen ezért a stilisztikai és atmoszférateremtő eszközök egész sorát hívta segítségül a bagatell témák feltöltése érdekében. Akár szépprózájában, itt is gyakran megszakítja a szöveg folytonosságát, az olvasóhoz fordul, kérdéseket tesz föl neki, párbeszédre buzdítja, véleményére, gondolataira kíváncsi. Nyelvéből gondosan kiiktatja az irodalmi nyelv kliséit, s ismételten az élőbeszédre jellemző laza, fordulatos, néha már-már pongyola mondat szerkezeteknél állapodik meg. Mindnyájunkkal megtörténő, egészen jelentéktelen eseményeket húz alá, nagyít ki váratlanul, nagy ráismertető effektussal, több tárcában pedig önnön egyéniségének játékos lefokozására vállalkozik, midőn a „kisember” olvasóra kacintva, egy kicsit élehetetlenek, ügyetlenek, a modern élet rejtélyei közt nehezen tájékozódónak festi le magát. Mondanom sem kell talán, hogy mindez a közvetlenség fokozására szolgál, arra, hogy

a mesélő minél inkább magához láncolja hallgatóságát. Érdekes azonban, bár csöppet sem véletlen, hogy a tárcáknak az a vonulata, amelyben valóssággal halmozódnak, egymásba torlódnak ezek az eszközök, egysikű, képzeletmegkötő anekdotákat dolgoz fel, s így talán leggyengébb réteget képezi a kötetnek (*Félelmetes láng, Valami van, Kalapsors* stb.).

Nem sokkal életesebbek a *Magyar Szó* Jó reggelt rovatából átmentett hírfejek sem. Korlátozott terjedelmük miatt nem kaphatott szárnyra bennük az író mesélőkedve, meditatív képzettársítása, úgyhogy ezek az írások megrekedtek a tárca és a kisesszé határán, s egykori környezetüktől megfosztva, ma már eredeti rendeltetésüknek sem tehetnek eleget. S problematikus az útirajzoknak nevezhető cikkek egy része is. Mert bármekkora rajongója volt is Majtényi Mihály pl. Dubrovniknak vagy Velenecének, nemigen tudott annyira közel férkőzni hozzájuk, hogy emberi valószínűségük rejtett összefüggéseit is feltárja. Főként a történelmi és művelődéstörténeti nevezetességeket járta körül, ciszteletréméltó mesterségbeli tudással, nem tudta azonban maradéktalanul legyűrni a szemléleti távolságot, nem tudott szabadulni a turista percepció nyomaitól, a bedekkeres színezettől. A vajdasági tájról szóló élménybeszámolóiban már kevésbé szembetűnők e jegyek, s akad néhány olyan útijegyzete is, ahol valamely nem várt felfedezése hatására külső szemlélete teljességgel belsővé transzformálódik, az út elemeinek dekoratív vázolatát pedig a lélek megindultsága váltja fel, mint pl. *A komlóról, a könyvtárról és egy lány nevééről* című írásban.

S éppen ezek a legmegkapóbb Majtényi-glosszák, nemcsak az útleírások között, hanem általában is. Amint eltekint a nemes szórakoztatás feladatától, és a maga mögött hagyott évtizedek mélyére száll, áttételekben gazdag, bujkáló líraisággal telítődnek a garabonciás mosolyt és a búcsúzkodás alig tetten érhető gesztusait egybeötvöző sorai. Ilyenkor mindig ott látjuk kezében azt a néhány szál tulipánt, amelyet egy iskolai ünnepség után szorongatott hajnalig a sáros, fekete alföldi éjszakában (*Hívójel, Vasút utca* stb.).

Műfaji változatossága és témagazdagsága ellenére is felemás kötet tehát a *Betűtánc*. Nagy kár, hogy a szövegek válogatója, sajtó alá rendezője és gondozója, Tomán László nem elég szigorú mércék alapján dolgozott, s így írónk publicisztikai munkásságának csak tíz esztendejét vehette figyelembe. Meggyőződésem, hogy egy hosszabb periódus írásaiból kiegyensúlyozottabb és időtállóbb *ugyanilyen terjedelmű* kiadvány készülhetett volna, s az is, hogy Majtényi Mihály publicisztikája mindenképpen megérdemelte volna a körültekintő válogatói szigorúságot. Annál inkább, mert adottságainkat és lehetőségeinket ismerve, összegyűjtött műveinek kiadásától még igen messze vagyunk.

UTASI Csaba